

Poláček, Jiří

Almanach na rok 1914 aneb Druhá zkouška

Bohemica litteraria. 2018, vol. 21, iss. 1, pp. 60-68

ISSN 1213-2144 (print); ISSN 2336-4394 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/BL2018-1-7>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/138270>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Almanach na rok 1914 aneb Druhá zkouška

Jiří Poláček

st u d i e

ABSTRACT

Almanac for the Year 1914 or the Second Exam

When selecting the topic of this study, the author was inspired by a set of topics he had received from his teacher Milan Suchomel prior to the Czech literature examination at the Faculty of Arts in Brno in 1973. He chose *Almanach na rok 1914* (Almanac for the year 1914): he works with the new edition from 2014 and with the subsequent collective monograph titled *Mezi modernou a avant-gardou* (From Modernism to the Avant-garde, 2016). In the first part of this study, the almanac is analysed. It contains poems, prose and expert studies by the Brothers Čapek, S. K. Neumann, Arne Novák and seven other authors. The paper also deals with a study by the editor Erik Gilk. In the second part of the paper, eleven contributions from the aforementioned monograph are analysed.

KEYWORDS

Almanac for the Year 1914, Czech literature, modernism, avant-garde, monograph.

KLÍČOVÁ SLOVA

Almanach na rok 1914, česká literatura, moderna, avantgarda, monografie.

V letech 1969–1974 jsem na brněnské filozofické fakultě studoval dějepis a češtinu. Mezi mými učiteli byl i tehdejší odborný asistent Milan Suchomel, pod jehož vedením jsem absolvoval ve druhém, třetím a čtvrtém ročníku pět předmětů. Ve druhém ročníku to byl seminář Nová česká literatura II (zkoušku z tohoto předmětu jsem však vykonal u profesora Dušana Jeřábka), ve třetím ročníku šlo o seminář Nová česká literatura III, přičemž současně jsem navštěvoval Suchomelův literární seminář a též od něj dostal zápočet za oborovou

praxi. Ve čtvrtém ročníku přišel na řadu seminář Nová česká literatura IV, završený dne 16. února 1973 zkouškou: Milan Suchomel klasifikoval můj výkon známkou velmi dobře. V následujícím semestru jsem od něj získal ještě zápočet za absolvování semináře věnovaného literární kritice.

Před zmíněnou zkouškou nám zadal třiatřicet otázek. Byly dosti těžké a jejich úspěšné zvládnutí vyžadovalo poměrně náročné studium české literatury od konce 19. století do roku 1945. Začínaly vymezením vztahu předválečné moderny k moderně devadesátých let 19. století a charakteristikou poměru soudobé literatury a výtvarného umění, dále v nich figuroval *Almanach na rok 1914* a několik otázek bylo zaměřeno na českou recepci neoklasicismu, kubismu, dadaismu a expresionismu. Následovaly speciální otázky, které se týkaly tvorby bratří Čapků, Jaroslava Haška a Vladislava Vančury, jakož i proletářské poezie a poetismu. Nechyběly tu ani otázky předpokládající dobrou znalost lyriky Josefa Hory, Vítězslava Nezvala, Jaroslava Seiferta, Jiřího Wolкера, Františka Halase, Viléma Závady či Vladimíra Holana. Bylo třeba znát rovněž literárněvědný strukturalismus, surrealismus a socialistický realismus.

Z tohoto inspirativního okruhu vybírám téma své studie, v níž se budu zabývat *Almanachem na rok 1914*: pojmám ji jako druhou zkoušku, nikoli jako hlubokou mnohostrannou analýzu. Zároveň chci přiblížit reedici uvedeného sborníku z roku 2014 a následnou kolektivní monografii nazvanou *Almanach na rok 1914. Mezi modernou a avantgardou* (2016). Obě publikace vydalo pražské nakladatelství Akropolis (první z nich ve spolupráci s Univerzitou Palackého v Olomouci) a jejich editorem byl Erik Gilk. V obou lze najít cenné analytické texty.

Zmíněný *Almanach na rok 1914* vyšel poprvé počátkem října 1913 nákladem pražského tiskového družstva Přehled v grafické úpravě Vratislava Huga Brunnera. Byl manifestem nového, leč dosti nesourodého uměleckého seskupení, jež se negativně vymezovalo proti moderně devadesátých let 19. století, vyrovnávalo se s novými uměleckými směry a akcentovalo příklon k soudobému životu, jakož i spojení literatury s výtvarným uměním, hudbou a dalšími druhy umění.

První stránky *Almanachu na rok 1914* tvoří kalendárium se čtyřmi kresbami Václava Špály, reflektujícími jednotlivá roční období. Dalších jedenáct autorů se tu prezentuje žánrově různými texty, z nichž se nejprve zaměřím na příspěvky básnické. S. K. Neumann zde otiskl tři básně pojmenované Dub, Střevlící a Cirkus: druhou z nich přetiskl v *Knize lesů, vod a strání* (1914), první a třetí začlenil do *Nových zpěvů* (1918). Je pozoruhodné, jak v básních Dub a Cirkus tematicky i poetikou anticipoval poetismus nezvalovské ražby, což je frapantní zvláště v apoteóze cirkusu:

„Miluji cirkus. / Miluji jeho směsici / Evropou nepřetržitě kroužící / s lesky a blesky a třesky, s křiky a ryky, s trysky, skoky, zápachem, / že mjí jako divý sen nějakým šedivým dnem, / že je to brutální, živelný ohňostroj / a o život smělý boj“ (ALMANACH 2014: 67).

Další básníci naopak spíše navazují na poezii symbolistů a dekadentů. Platí to o básních Stanislava Hanuše (Shledání, Půlnoc) a Otokara Fischera (Noc, Z hlubin), o básni Karla Čapka Ve věku mladého života i o básni Josefa Kodíčka Ode dne proměny. Tematická afinita těchto veršů manifestuje někdejší blízkost jejich autorů, jejichž cesty pak vedly do jiných sfér.

Hanušovo Shledání se vyznačuje polaritou dekadentně pochmurného pohledu na život a jeho odlišného vidění prizmatem lásky, což je formálně zvládnutě rozčleněním této básně na dvě části. První z nich začíná těmito verši: „Jak mrtvě tok času plynul za dlouhých nemoci týdnů, / šíř kalnou svou, olejnatou jak zákeřným bezvětrím ploužil, / jak duše strádala, chřadla, že srdce nemá už lásky, / a všech svých radostí drobných že zbaveny byly smysly!“ Naproti tomu v druhé části básník apostrofuje život jako „líbezný, vlahý, horký jak náručí lásky!“ (ALMANACH 2014: 16) Ladění básně Půlnoc uvedenou polaritu postrádá, do básníkovy příbytku „hlas života nedoléhá“ a „zdá se, že všecko, co žije, teď spí“ (ALMANACH 2014: 75).

Fischerovy básně Noc a Z hlubin implikují zřetelné březinovské aluze, tvořené zejména scénériemi moře, vesmíru, noci a hvězd či veršem o „nepoznatelných dálkách“ se „stínem boha“ (ALMANACH 2014: 78). Březinovskou inspiraci prozrazuje též Čapkova báseň Ve věku mladého života, zejména tematizací samoty a bolesti: „Podoby bolesti! Ty, jež svíráš srdce / rukama neobratnými; toť láska; toť úsměv / na růžových rtech za jitra letního / uprostřed rosných květů [...]“ (ALMANACH 2014: 22). Josef Kodíček v básni Ode dne proměny adoruje metamorfózu básnického subjektu: „V ten den / jsem ve flétnu byl proměněn; / vítr světa hučí mnou, jenž jsem tím hudebním nástrojem, / a každým výdechem / se pravé tóny ozývají, / až zdá se, že jsem napevno již proměněn“ (ALMANACH 2014: 26).

Starší umělecké směry asociují také básně Otokara Theera Závraku života! (Fragment), Vzpomínka na mrtvou a Na kříži, přetištěné v Theerově poslední sbírce *Všemu navzdory* (1916). První z nich představuje svébytnou ódu na život, druhá je reminiscencí na dávnou lásku a třetí evokuje utrpení ukřižovaného Ježíše Krista. Březinovsky stylizované básni Jana z Wojkowicz Hudba sfér vévodí úsilí o „velký souzvuk“ (ALMANACH 2014: 47), zatímco Fischerova báseň Na pomezí, kterou autor přetiskl – spolu s dvěma řečenými básněmi – ve sbírce *Ozářená okna* (1916), má mytologické pozadí. Poslední básní je impresionisticky

laděné Hanušovo Poledne v říjnu, zachycující chvíli, kdy „postává čas“ (ALMANACH 2014: 58).

Na stránkách *Almanachu na rok 1914* je zastoupena i próza, a to souborem Josefa Čapka nazvaným Tři prózy, který je tradičně pokládán za aplikaci kubismu v literatuře. Zahrnuje Procházku, Událost a Vodní krajinu, jež se svými barvami a obrazy výtvarně nejvýraznější: „Čisté a rovné obrazy stoupají v hlubokém spojení, v rytmu zastaveném a trvajícím se v sobě zhlížejí chladné plochy, kamkoliv na pohled hlubiny skrz sebe procházející“ (ALMANACH 2014: 42). Celý soubor je dnes dostupný také v edici *Dvojí osud* (1980), obsahující především korespondenci Josefa Čapka s pozdější ženou Jarmilou Pospíšilovou, a v prvním svazku *Spisů Josefa Čapka* (2011).

Další dva příspěvky mají odborný, byť povýtce esejistický ráz. Prvním z nich je stať Vlastislava Hofmana Duch přeměny v umění výtvarném, jež v německém překladu vyšla v berlínském časopisu *Der Sturm* na konci roku 1913. Hofman v ní usoudil, že nové umění by se mělo ubírat „cestou krásy a vzrušení“ a přeměnit svět „ve stav ideality, v úhrn autonomních forem“, přičemž forma by měla být sama věcí. Toto umění by se mělo vyznačovat citovostí i „racionální logikou“, ale též úsilím nahradit „přírodu umělostí“, aniž by bylo únikem z reálného světa (ALMANACH 2014: 49–56).

Druhou statí je pojednání Václava Štěpána Včerejšek a dnešek hudební formy, představující ohlédnutí za dřívějšími hudebními formami a postulující ideál nové dynamické hudby. Posledním příspěvkem je „smyšlený rozhovor“ Příchod jižního jara z pera Arna Nováka. Rozmlouvá v něm Karel IV. s Petrarkou „v Mantově za pozdního odpůldne listopadového 1354“. Jeho aktéři mimo jiné hovoří o Vergilioví, polaritě severu a jihu, o „pýše smutku, pýše smutné samoty“ (ALMANACH 2014: 29–35).

Uvedenou reedici *Almanachu na rok 1914* Erik Gilk doplnil studií nazvanou Obtížná cesta k avantgardě. Nejprve v ní nastiňuje dobový kulturní kontext: zmiňuje hlavní osobnosti, jejich díla a názory obsažené v publicistických projevech, tehdejší umělecké směry, periodika a výstavy, ale i soudobé diskuse a polemiky týkající se například novoklasicismu nebo generačních diferencí. Poté osvětluje genezi *Almanachu na rok 1914* a seskupení jeho autorů, avšak poukazuje i na jeho spojitost s dobovými debatami o volném verši. Všimá si rovněž různorodosti příspěvků, brzkých rozkolů v autorském okruhu (konkrétně jde o S. K. Neumanna a Otakara Theera) a distancí (Jan z Wojkowicz).

V další části své studie se zaměřuje na recepci *Almanachu na rok 1914*. Cituje převážně negativní kritické soudy Viktora Dyka, Antonína Sovy, F. V. Krejčího,

Jindřicha Vodáka, Bohumila Polana, Antonína Veselého, Bohumila Mathesia či Jana Thona, přičemž je náležitě hodnotí. Neopomínají ani reflexi *Almanachu na rok 1914* v různých monografiích, literárněhistorických kompendiích, slovnících a speciálních pracích. Jestliže v této studii ponechal některé problémy stranou, poskytl tím prostor dalším badatelům, kteří přispěli do zmíněné kolektivní monografie (sám k ní napsal jen čtyřstránkový úvod).

V její první kapitole italský bohemista Alessandro Catalano dotváří obraz české kultury před první světovou válkou: přibližuje tehdejší aktivity S. K. Neumanna či bratří Čapků, dobové výstavy a směry, zejména kubismus a futurismus. Vojtěch Lahoda poté osvětluje blízkost *Almanachu na rok 1914* a *Uměleckého měsíčníku*, kdežto Eva Štědroňová pojednává o problematice soudobých literárních generací. Martin Tichý se v návaznosti na Erika Gilka zaměřuje na kritickou recepci *Almanachu na rok 1914*, přičemž vytváří její paralelu s přijetím *Revolučního sborníku Devětsil*.

Polská bohemistka Ilona Gwózdź-Szewczenko analyzuje stať Vlastislava Hofmana Duch přeměny v umění výtvarném, Mahulena Nešlehová se soustřeďuje na Hofmanovo přátelství s Bohumilem Kubištou a Viktor Velek v rámci obsáhlého portrétu Václava Štěpána rozebírá jeho studii Včerejšek a dnešek hudební formy. Alice Jedličková zkoumá Tři prózy Josefa Čapka s využitím nových interpretačních postupů (například teorie intermediality): vstupuje přitom do polemického dialogu s dosavadními výklady, především se soudy Jiřího Opelíka a Bohumíra Mráze, obsaženými v jejich monografiích o Josefu Čapkovi z let 1980 a 1987. Polemizuje s úzkými směrovými charakteristikami těchto próz, chápaných jako manifestace literárního kubismu, a objasňuje jejich sepětí s pozdější Čapkovou tvorbou.

V následující kapitole Vladimír Papoušek poukazuje na spojitost díla Josefa Čapka s pragmatismem. Tomáš Winter píše o jeho obrazech se sportovními motivy, ale více si všímá publicistiky S. K. Neumanna zaměřené na sport a soudobé výtvarné umění. V poslední studii Dáša Beracková připomíná velkou výstavu významných evropských malířů, konanou roku 1912 v Kolíně nad Rýnem. Některé kapitoly tedy problematiku příspěvků z *Almanachu na rok 1914* přesahují, což však není na škodu.

Pražský literární vědec Josef Vojvodík výstižně napsal, že *Almanach na rok 1914* představoval „důležitý dokument vůle k modernosti a hledání nových cest ke skutečnosti světa“ (DĚJINY NOVÉ MODERNY 2010: 226). Jeho reedice spolu s navazující monografií značně prohloubila naše poznání tehdejší kultury,

o níž dnes víme podstatně více, než tomu bylo před pětáctyřiceti lety, kdy jsem dělal u Milana Suchomela uvedenou zkoušku.

PRAMENY

GILK, Erik (ed.)

2014 *Almanach na rok 1914* (Praha: Akropolis)

2016 *Almanach na rok 1914. Mezi modernou a avantgardou* (Praha: Akropolis)

LITERATURA

CATALANO, Alessandro

2013 „Hledání nového umění před první světovou válkou“, *Souvislosti* 24, č. 4, s. 112–145

ČORNEJ, Petr a kol.

2001 *Česká literatura na přelomu století* (Praha: H & H)

KNAP, Josef

1962 „Zrození Almanachu na rok 1914“, *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C – literární historie* 7, č. 3, s. 102–127

LAHODA, Vojtěch

1996 *Český kubismus* (Praha: Brána)

MRÁZ, Bohumír

1987 *Josef Čapek* (Praha: Horizont)

OPELÍK, Jiří

1980 *Josef Čapek* (Praha: Melantrich)

PAPOUŠEK, Vladimír

2007 *Gravitace avantgard* (Praha: Akropolis)

PAPOUŠEK, Vladimír a kol.

2010 *Dějiny nové moderny. Česká literatura v letech 1905–1923* (Praha: Academia)

POLÁČEK, Jiří

2015 „Od moderny k avantgardě“, *Česká literatura* 62, č. 4, s. 626–628

2016–2017 „Monografie o Almanachu na rok 1914“, *Český jazyk a literatura* 67, č. 3, s. 155–156

STROHSOVÁ, Eva

1963 *Zrození moderny* (Praha: Československý spisovatel)

VOJTĚCH, Daniel

2008 *Vášeň a ideál. Na křižovatkách moderny* (Praha: Academia)

⊕
I
D
E
O
S

Doc. PhDr. Jiří Poláček, CSc., polacek@ped.muni.cz, Katedra českého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, Brno, Česká republika / Department of Czech Language and Literature, Faculty of Education, Masaryk University, Brno, Czech Republic

ALMANACH NA ROK 1914

VYDALI:

JOSEF ČAPEK, KAREL ČAPEK,
OTOKAR FISCHER, STANISLAV
HANUŠ, VLASTISLAV HOFMAN,
JOSEF KODÍČEK, STANISLAV K.
NEUMANN, ARNE NOVÁK, VÁCLAV
ŠPÁLA, VÁCLAV ŠTĚPÁN, OTAKAR
THEER, JAN Z WOJKOWICZ

NÁKLADEM TISKOVÉHO DRUŽSTVA
„PŘEHLED“ V PRAZE

Kresba Václava Špály z *Almanachu na rok 1914* (vyd. 2014)